

KIEMÉNY TIBOR

Juhász István, a GAMMA megalapítója és tulajdonosa

1. Családi háttér, tanulmányok, a GAMMA alapítása

Édesapja Juhász Andor törvényszéki bíró, kúriai bíró, majd a kúria elnöke, főrendi házi tag. Édesanyja, Fleischer Etelka szintén jogász családból származik. Zoltán testvére 1892-ben, István 1894-ben születik Kassán.

István és Zoltán iskoláikat Kassán kezdték, majd a középiskolát Budapesten végezték. Egyetemi tanulmányaikat az akkor németországi Breslauban (ma Wroclaw, Lengyelország) kezdték, s az I. világháború miatt félbeszakították. Az olasz frontra kerültek, István tűzértiszként. Az olasz fronton szerzett tűzértishti gyakorlat ültethette el agyában a tökéletesebb légvédelmi irányzás igényének csíráit és az olasz hadifogság, a nyelv elsajátítása teremthette meg a későbbiek jó olasz kapcsolatait.

A háború befejezése után a fiúk hazakerültek, de rövidesen újból külföldre mentek tapasztalatokat szerezni nyugati gyárakban, valamint tanulmányaikat befejezni a drezdai egyetemen. Zoltán diplomázott, István nem ragaszkodott az oklevélhez, s mégis ő volt a műszaki talentum.

Szüleik pénzügyi segítségével megvásárolta a két testvér a GAMMA Rt. Koszorú utcában lévő kis műhelyét és részvényeit. Itt tették az első lépéseket a világhír felé vezető úton. Kezdetben mindent elvállaltak: javításokat, újítások, találmányok kivitelezését. Nehéz idők lévén, máról holnapra éltek, de feltétlenül bíztak a becsületes munkában, mely előbb-utóbb meghozza eredményét.

Két évi szakadatlan munka meghozta gyümölcsét és 1923-ban nyilvánvalóvá vált: kinőtték a kis műhelyt, nagyobb üzemre van szükségük. Keresték a lehetőségeket és az új, fejlődő ipari negyedben, az akkor az I. kerület részét képező Kelenföldön találták meg. Ez a telek nemcsak a pillanatnyi igényekhez volt megfelelő, hanem perspektivikus elképzeléseikhez is elegendőnek tűnt. Így megvásárolták a Fehérvári út 83–87. sz. telket, ahol elkezdték új gyáruk építését.

2. Gazdasági helyzet és környezet

A GAMMA tulajdonképpen családi vállalkozás volt, a kezdéskor a 400 részvényből 350 Juhász Andornéé volt, aki ékszereit adta el, illetve tette zálogba, hogy fiai megalapíthassák üzemüket. 40 részvény Zoltáné, Istváné és feleségeiké, 10 pedig egyéb rokonoké volt. 1923-ban az alaptőkét megtízszerezték a részvény-arányok változtatása nélkül. Az év végén Juhász Andorné részvényei nagy részét fiainak adta, akiknek tulajdonhányada így meghaladta az 50%-ot. Ennek és az ezekre

kapott hitelnek segítségével kezdték el a Fehérvári úti építkezéseket, ahol szélesebb alapokra fektették a gyártást. A beruházás 1929-ig folytatódott épületekben és precíziós, korszerű gépekben. Ekkor már több korszerű saját gyártmánya volt a cégnek, így a Rezsny-féle vasúti sebességmérő, mely szalagon regisztrált, a fénytelefon, geodéziai műszerek stb.

A rövidebb pangási időket, mint például az 1931-es devizakorlátozás, intenzív gyártmány- és gyártásfejlesztéssel és import helyettesítő termékek gyártásával vészték át.

3. A világhírnevet szerzett gyártmány, a lőelemképző

Már korábban említett tüzértiszti tapasztalatai alapján Juhász Istvánt állandóan foglalkoztatta a légierők fejlődéséből eredő, várhatóan növekedő légitámadások elhárításának problémaköre. Már a 20-as évek második felében készítették Szabó Sándor konstruktőrrel kezdetleges lőelemképzőt. 1926-ban Fabinyi Tihamér és gróf Festetich 30 ezer pengőt biztosítottak a lőelemképző fejlesztésére. A fejlesztés egyre jobb készülékeket eredményezett. Ennek kapcsán Juhász Istvánnak több találmánya született (11), melyek nemzetközi védettséget kaptak. 1930-ban olasz miniszter látogatott a GAMMA-ba, amit szoros üzleti kapcsolat kiépítése követett. A későbbiek folyamán Olaszország volt a legnagyobb megrendelője a lőelemképzőnek.

1932. májusában 13 ország meghívott szakértői előtt mutatták be több nyugat-európai cég műszereit a svédországi Bofors gyár lőterén. A bemutatón a „GAMMA–JUHÁSZ” volt a legmegbízhatóbb, legjobb találat-arányt biztosító műszer (német, holland, francia, belga bemutatott műszerek mellett). E bemutató után nagy nemzetközi érdeklődés mutatkozott Juhász István találmánya iránt.

Egymás után tartották a bemutatókat: Kínában, Svájcban, Perzsiában, Törökországban, Olaszországban és máshol. Ezen országokon kívül eljutott a műszer Brazíliába, Argentínába, Portugáliába, Németországba stb. Több ország, így a németek, svájciak, svédek a licencet is megvásárolták. Svédországban közös GAMMA–SVENSKA vállalat alakult a műszer összeszerelésére.

Az európai és a magyar háborús készülődések, az ezek kapcsán kialakult hadiipari konjunktúra kedvezett a Juhász testvéreknek. A lőelemképző mellett több optikai, finommechanikai elven működő katonai műszert fejlesztettek, gyártottak és szállítottak a hadseregnek. Azonban a monopol terméknek számító lőelemképző mellett ezek csak kiegészítő termelést és bevételt jelentettek. Nemcsak katonai termékek, hanem polgári optikai, geodéziai műszerek, mérnöki eszközök (a logar-lectől a körzőig) készültek.

Itt kell megemlíteni másik világhírű terméküket, a DUFLEX fényképezőgépet, mely ugyan 1948-ban került piacra, de Juhász István 1939-ben karolta fel a gép konstruktőrét, *Dulovits Jenőt* és adott neki lehetőséget a kísérletekre (*Barabás János*: optika, beugró blende: *Kálmán László*).

4. Juhász István, mint gyárvezető

Mint bevezetőmben említettem, István Breslauban, Drezdában, sőt a Budapesti Műszaki Egyetemen végezte tanulmányait, de diplomát nem szerzett, ennek ellenére műszaki zseni volt. Zoltán megszerezte a diplomát, ám érzéke inkább a gazdasági irányításhoz volt.

István kristálytisztá műszaki megoldásokat kigondolva, a mindig magánál hordott jegyzetömbbe azonnal axonometrikus ábrákat rajzolt tollal, és ezeket adta át a szerkesztőknek kidolgozásra. A fő profilt jelentő lőelemképző egyedi gyártásának kiszolgálására szervezte meg vállalatát. Nagy súlyt fektetett a személyes kapcsolatokra, naponta végigjárta az üzemeket, műszaki irodákat. Még a csúcsidőszakban is, amikor közel 5000 ember dolgozott a vállalatnál, minden alkalmazottat és a fizikai dolgozók nagy részét személyesen ismerte. Igen népszerű volt, mindenki „István gazdának” szólította.

A termelés szervezése egyedi gyártás jellegű volt, műszakilag a rajzdokumentációk szerint irányították, a technológiai utasítást ennek hátoldalán tüntették fel a művezetők. Részletes programozás nem volt, csak nagyvonalú határidő tervezés. Az egyedi gyártás minimális szerszámozottságot igényelt.

nyelt. Kevés félkész termék került beépítésre. Az alkatrészek ráhagyással készültek, a szerelésnél a gyár legkvalifikáltabb munkás-rétege, a műszerészek illesztették össze és alakították ki a végleges méreteket. Az ezután összeépített műszert szétszedték, összeszámozták, kikészíteni küldték az alkatrészeket. Kikészítés után összeválogatták, összeszerelték, szabályozták a löelemképzőket.

Ez a módszer a 40-es évek elejére, amikor a mennyiségi igények jelentősen megnövekedtek, már nem volt gazdaságos. Juhász István felismerte, hogy teljes vállalat-irányítási rendszerét racionalizálnia kell. István gazda irányításával sajátos „GAMMA család”, „GAMMA-s szellem” alakult ki. Ezt István így fogalmazta meg: „A GAMMA semmi mást nem tesz, mint hogy dolgozik és éli a maga közösségének saját használatára kialakított életét. Azt pedig igazán nem róhatja fel senki hibánkul, hogy munkás életünket nemcsak hasznossá, hanem lehetőség szerint boldoggá akarjuk tenni. Önmagunk tökéletesítésével, fejlesztésével nem törekszünk, hanem pusztán kötelességünket teljesítjük!” Ezek a gondolatok lehettek a „GAMMA családi” szellem kialakulásának csírái, amely szellem minden dolgozót áthatott.

5. Út a sikerhez, a gyár fellendülése

Az Országos Ipartestület 1939-ben Arany Díszérmét ad a GAMMA-nak a következő indoklással: „A magyar rátermettséget, tudásért és alkotni akarásért.” Ez évben a GAMMA a teljes magyar ipari export 10%-át szállította, ezen belül főleg a Juhász-féle löelemképzőt.

A fokozódó rendelkezések egyre szűkebbé tették a meglévő épületeket. A 30-as évek végén folytatódtak az építkezések és a gépkorszerűsítések különböző hitelekkel. 1942-ben fejeződtek be a beruházások. Ekkor a gyári létszám már meghaladta a 4000 főt. A tisztviselői létszám (gazdasági, műszaki) a 600-at is elérte. Juhász István felismerte, hogy ekkora apparátus irányítása, gazdaságos termelése a régi egyedi gyártási módszerekkel már nem folytatható. Ezért szerződött a SIEMENS cégtől egy szervező mérnököt, akit igazgatói rangban a racionalizálási feladatokkal bízott meg. *Dr. Kövessi Ferenc* a teljes irányítási rendszert átállította a racionális sorozatgyártásra. Egységesítési, házi szabványosítási rendszereket alakított ki és fokozottabb minőség-ellenőrzést vezetett be. Az egyén szerepét egyre jobban átvették az írásbeli utasítások, előírások, egyes területeken technológiai utasítások. Részben bevezetésre került a szakmány-rendszer (norma).

Az átszervezés másik lényeges szempontja a béketermelésre való felkészülés volt. Juhász István időben felismerte, hogy ha időben nem készül fel a hadi termelés kiváltására, megszakadhat a cég fejlődési folyamata.

6. Juhász István jóléti intézkedései

Juhász a gyárat nemcsak vállalkozásnak tekintette, csak részben vezérelték gazdasági szempontok. Azt akarta elérni, hogy a cége olyan munkahely legyen, amelyet a munkaszeretet, egymás megbecsülése és igazi magyar szellem hat át. Második otthont kívánt teremteni, ahol mind a munkát, mind a munka utáni felüdülést megtalálják a dolgozók. E családi, sajátos szellemű légkör érdekében nem sajnált sem pénzt, sem fáradságot.

Mint a szervezetből is látszik, külön jóléti intézményeket alapított. Ez részben a vállalat-irányítás aktív része volt (Jóléti Iroda), részben különálló, önálló tevékenységet folytató Szabadidő Szervezet (25 különféle sport-, közművelődési szakosztállyal).

A szociális intézkedések közül meg kell említeni az önköltséges étkeztetést, fizetett rendes és szülési szabadságot, különböző segélyeket (szülési, házassági, temetési, hadi, tanulmányi), a Fogyasztási és Hitelszövetkezetet, az orvosi ellátást (üzemi és Park Szanatórium), a jogi segítséget. A szolgáltatások egy része alanyi jogon járt, más része akkor, ha a dolgozó kérte, de volt olyan is, mely adható volt (segélyek). Példának említhető az 1942. év, amikor a jóléti kiadások összesen 480 000 pengőt tettek ki. Ebből 46% sportra, 4% kulturális célra, 50% különféle segélyekre fordított. A sport kiemelkedő ráfordítása részben a profi futball költségeivel, részben a technikai sportok (repülés, lövészet stb.), másrészt a saját sportpálya fenntartási költségeivel indokolható.

Külön említendő, hogy a szerda a gyárban sportnap volt, ekkor a munka ebéd után befejeződött és aki akart, mehetett a pályára sportolni. Itt külön társadalmi élet folyt a hétvégeken is. István gazda személyesen is részt vett a sportrendezvényeken, nagy örömet talált abban, hogy együtt focizhatott, repülhetett, lőhetett munkatársaival. A dolgozók hangoztatták: „Nekünk az volt az életünk, hogy dolgozhattunk a GAMMÁ-ban és jól dolgoztunk, utána pedig mehettünk István gazdával sportolni, művelődni, szórakozni.” A művelődést, szórakozást különféle zenekarok, színjátszó kör, fotóköri, irodalmi kör, énekkarok segítették.

Említést érdemel, hogy Juhász István sajátos munkaköpenyt tervezetett *Nagyajtai Terézzel*, a neves jelmeztervezővel dolgozói számára, amit mindenki, a munkástól az igazgatóig ingyen megkapott és hordott.

A gyár az üzemek és az irodák munkatársainak kiválasztásakor nemcsak az iskolai végzettséget, hanem az egyéni rátermettséget is figyelembe vette. Sajátos elméleti és gyakorlati felvételi vizsgán kellett megfelelnie annak, aki be akart kerülni a céghez. A felvételi után külön kabinetekben meg kellett tanulnia a vállalat irányítási rendszerét és ebből vizsgát kellett tennie. Tudatosan segítettek a továbbképzéseket, a második szakma megszerzését, a középiskolai, egyetemi továbbtanulást. Több olyan munkást segített István a tanulásban, aki később előre lépett a ranglétrán, olyan is volt, aki igazgató lett.

7. A hanyatlás évei

A GAMMA a munka és a tőke békéjét hirdető irányzatoknak abba a válfajába tartozott, amely a munkavállalók munka-, bér- és szociális körülményeit nem külső hatásra, nem érdekképviselési igényre, hanem belső indíttatásra, meggyőződésből igyekezett anyagilag és erkölcsileg támogatni. A GAMMÁ-ban nem lehetett pártokat és szakszervezeteket szervezni. Tag bárki lehetett, de a politikát csak a gyárkapun kívül művelhette. Sem a felekezet, sem a politikai álláspont nem minősítette a dolgozókat, csak munkájuk minősége és a cégen belüli magatartásuk, fejlődésük.

A gyár közismert szociális rendszere a hadi szállításokon alapuló prosperitásra épült. A háború után a rossz gazdasági helyzetben a GAMMA már képtelen volt ilyen széles körű juttatásokra.

Az ostrom után a háborús károk felmérése, részben helyreállítása azonnal megkezdődött. Szovjet jóvátétel címén a gépek 80%-át leszerelték és elszállították. A gyár épületei, szellemi tőkéje számottevő értéket jelentett, de pénzügyi tőkéje, hitel-lehetősége nem volt, béreket sem tudott fizetni. Juhász István az elmaradt bérek fejében felosztotta részvényeit a dolgozók között. Ezt a központi szervek visszavonatták. Ezután Juhász felajánlotta a GAMMÁ-t az adósságok fejében az államnak, amit a Gazdasági Főtanács el is fogadott, de az átvételt elhúzták egészen az államosítások beindításáig.

Közben Juhász Istvánt letartóztatják 1948-ban gazdasági visszaélés vádjával. Az igazi ok azonban a Juhász testvérek szoros kapcsolata volt a Horthy rendszer politikai és katonai elitjével, ami 1945 után, főleg 1948-ban már eleve elmarasztalást jelentett. A motivációhoz tartozott még, hogy le akarták járatni a munkás-tőkés együttműködéseket is.

A GAMMÁ-t 1948-ban állami tulajdonba vonták. Juhász István kiszabadulása után a FOK–GYEM szaktanácsadója lett, több régi munkatársa dolgozott itt. Tovább tervezte műszaki álmait, némelyiket szabadalmaztatta, de a körülmények miatt sikeres termék már nem lett belőlük.

1981-ben halt meg Budapesten.

1994-ben, születésének 100. évfordulóján számos megemlékezés volt róla és a löelemképzőről, többek között a Hadtörténeti Múzeumban jubileumi kiállítás, és emléktáblát helyeztek el a gyár vezérigazgatói épületén. Munkásságát szép számú publikáció, rádió-, tv-riport méltatta.

Tisztelet munkásságának és emlékének!

IRODALOMJEGYZÉK

1. GAMMA ÉLET 1938–1943. évkönyvek
2. Újságcikkek 1938–44. klf. (Új Nemzedék, Országépítés, Híd stb.)
3. Magyar alkotók: JUHÁSZ ISTVÁN, Konkoly Kálmán 1942.
4. A GAMMA 50 éve. György István – dr. Tekulics Imre 1970.
5. A GAMMA gyár társadalma. Péli Gábor 1983.
6. A GAMMA–JUHÁSZ légvédelmi lőelemképző. Technikatörténeti Szemle. Dr. Laczik Bálint 1993.
7. A számítástechnika kezdetei Magyarországon. Szentiványi Tibor. Természet Világa 1994.
8. Juhász István hagyatéka. Dr. Varga József 1994.
9. XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemények, különös tekintettel az Ipartörténetre. MTESZ Ankét 1994. Kemény Tibor előadása.
10. A GAMMA–JUHÁSZ lőelemképző gyártásszervezése. NJSZT 6. kongresszuson Kemény Tibor előadása.
11. Írásbeli visszaemlékezések Halász Károlytól, Bundics Zoltántól, Kemény Tibortól 1981–1994.
12. GAMMA IPARTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY archív adattára.